

7.3.2025

Apulaisoikeuskansleri Mikko Puumalaisen käyttämä puheenvuoro Amnestyn Suomen osaston Suostumuskulttuuri –seminaarissa 7.3.2025

Apulaisoikeuskansleri Mikko Puumalainen: Ilman luottamusta ei ole turvaa eikä elämänlaatua

1. Luottamus suomalaisessa yhteiskunnassa

- Luottamus on suomalaisen yhteiskunnan toimivuuden ja hyvinvoinnin perusta.
- ks. Professori Juho Saaren haastattelu ”Suomen mallin puolestapuhuja” (HS/23.2.2025):
- ”Jos luotto julkiseen valtaan menee, onnellisuus alkaa jyrkästi laskea ...Elämänlaatua luovat ihmisten luomat pelisäännöt ja organisaatioiden tapa toimia.”
- Luottamusta pitää kuitenkin varjella ja vahvistaa koko ajan muuttuvassa ja uhkaavammaksi käyvässä maailmassa.
- Luottamus syntyy siitä, että kaikilla on tunne siitä, että voi osallistua itse tai edustajiensa kautta asioiden sopimiseen ja sovitusta pidetään sitten kiinni.
- Mutta myös, että jokainen osapuoli kantaa vastuunsa siitä, että näin tapahtuu - virkamiehet viimekädessä virkavastuuna.
- Ja että tätä myös valvotaan: joko viranomainen itse valvoo omaa toimintaansa, kansalaiset tekevät sitä ja laillisuusvalvonta täydentää.

2. Laillisuusvalvonnan rooli

- Laillisuusvalvonnan pitkä historia – edustamallani organisaatiolla yli 300 vuotta – on juuri tätä luottamuksen rakentamista ja turvaamista.
- Kaikella laillisuusvalvonnalla, eikä vain meidän suorittamalla ylimmällä laillisuusvalvonnalla, puututaan lainvastaisuuksiin, mutta myös kehitetään yhteiskuntaa.

- Ylin laillisuusvalvonta perustuu luottamukseen: käsky- tai määräysvaltaa ei ole ja rikos-oikeudellisten keinojen käyttö on vain marginaalista.
- Toisin sanoen kaikki perustuu siihen, että luotetaan siihen, että muu laillisuusvalvonta ja hallinto haluavat ja pyrkivät noudattamaan lakia.
- Luottamusta vahvistaa sekä puuttuminen lainvastaisuuksiin, että myös aiheettomien väitteiden kumoaminen.
- Laillisuusvalvonnassa siis myös torjutaan aiheetonta epäluottamusta.
- Koska olemme ylin laillisuusvalvontaelin, valvomme myös muiden viranomaisten omaa laillisuusvalvontaa.

3. Mitä laillisuusvalvonta tekee?

- Tutkimme kanteluita: demokraattinen, maksuton, mutkaton ja kaikkien käytössä oleva keino osallistua valvontaan ja luottamuksen ylläpitoon.
- Teemme laillisuusvalvontakäyntejä viranomaisiin ja oikeuslaitoksen yksiköihin, kuten tuomioistuimiin ja syyttäjäviranomaisiin.
- Tutkimme asioita omasta aloitteestamme.

4. Suostumuskulttuurista ja yhdenvertaisuudesta

- Amnestyn julkaisemassa tutkimuksessa tuodaan esille erityisesti vähemmistöihin kuuluvien naisten epäluottamus viranomaistoimintaan ja erityisesti oikeuslaitokseen.
- Kiinnitän huomiota kahteen laillisuusvalvonnassani viime aikoina esillä olleeseen teemaan, nimittäin yhdenvertaisuuden edistämisvelvoitteeseen viranomaisen toiminnassa ja naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan torjuntaan.

5. Yhdenvertaisuussuunnittelusta

- Olen laillisuusvalvontakäynneilläni viime vuosina järjestelmällisesti valvonut viranomaisten toimenpiteitä yhdenvertaisuuden edistämiseksi.
- Toisin sanoen, miten viranomaiset ovat noudattaneet yhdenvertaisuuslakia ja sen velvoitetta laatia yhdenvertaisuussuunnitelma.
- Yhdenvertaisuuslain 5 §:n 1 momentissa todetaan, että:
  - o ”Viranomaisen on arvioitava yhdenvertaisuuden toteutumista toiminnassaan ja ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin yhdenvertaisuuden toteutumisen edistämiseksi.
  - o Edistämistoimenpiteiden on oltava viranomaisen toimintaympäristö, voimavarat ja muut olosuhteet huomioon ottaen tehokkaita, tarkoituksenmukaisia ja oikeasuhtaisia.

- Viranomaisella on oltava suunnitelma tarvittavista toimenpiteistä yhdenvertaisuuden edistämiseksi.”
- Tulokset ovat olleet masentavia: Suunnittelun tavoite on pääsääntöisesti koskenut vain henkilöstöhallintoa eikä toiminnan yhdenvertaisuussuunnittelun tavoitteita ole noudatettu.
- Yksinkertaistaan senkin osalta se on toteutettu vain lisäämällä ”yhdenvertaisuus” sana ”tasa-arvon” perään.
- Toisin sanoen arviota siitä, miten viranomaisen oma toiminta: palvelut, toimenpiteet ja velvoitteet ottavat huomioon asiakaskunnan moninaisuuden ja kuinka hyvin erilaiset asiakasryhmät pääsevät näihin palveluihin, ei ole tehty.
- Tietoa siitä, miten yhdenvertaisesti palvelut toteutuvat ja miten asiakkaat ne kokevat, ei ole.
- Puhumattakaan virkamiesten itseymmärryksestä siitä, miten se pitäisi ottaa omassa viranhoidossa huomioon.
- Nämähän ovat luottamuksen syntymisen perusedellytyksiä.
- En siten yhtään ihmettele oikeuslaitoksen huonoja tuloksia tässä tutkimuksessa.
- Verkkosivuiltamme on tänään julkaistu päätös, joka liittyy sosiaaliturva-asioiden muutoksenhaakulautakunnan yhdenvertaisuussuunnitteluun. Siinä on yksi esimerkki.
- Yhden hyvän oikeuslaitoksessa tehdyn yhdenvertaisuussuunnitelman olen nähnyt ja se oli Pohjanmaan käräjäoikeudessa.

6. Naisiin kohdistuvasta väkivallasta ja lähisuhdeväkivallasta

- Toinen viime vuosina omana aloitteenani tutkimani kokonaisuus on poliisin toiminta naisiin kohdistuvan ja lähisuhdeväkivallan torjunnassa.
- Tutkittavana on ollut muun muassa poliisin toiminta väkivallan tapahtumapaikalla, poliisipartion velvollisuus kirjata rikosilmoitus, esitutkinnan laatu ja viivytyksettömyys sekä riskin ja uhrin suojelutarpeen arviointi.
- Olemme arvioineet myös kriittisesti poliisin oman, tätä koskevan laillisuusvalvonnan laatua ja uskottavuutta.
- Julkaisimme tänään omilla verkkosivuiltamme kaksi merkittävää päätöstä sekä koosteen tähän liittyvistä aiemmista päätöksistämme ja puheenvuoroista.
- Yksi keskeinen johtopäätös on ollut, että lainsäädäntömme ei suojaa uhria rikosprosessin ulkopuolella ja siihen pitää tulla muutos.
- Toinen on se, että erityisesti poliisissa on vielä paljon osaamattomuutta jo voimassaolevien riskinarviointia ja suojelutarpeen arviointia koskevien velvoitteiden noudattamisessa.

7. Mihin minä luotan?

- Huolimatta puutteista ja ongelmista haluan kuitenkin uskoa, että viranomaisilla on halua kehittää omaa toimintaansa ja tehdä siitä laadukkaampaa.
- Edistystä on myös saavutettu.
- Tähän myös laillisuusvalvontani pyrkii.
- Oma luottamukseni on sitä, että yhdessä menemme parempaa kohti.